

CZU: 341.231.14:342.7:341.645.2

[https://doi.org/10.59295/sum8\(178\)2024_02](https://doi.org/10.59295/sum8(178)2024_02)

QUO VADIS DREPTURILE OMULUI ÎN EUROPA?

Oleg BALAN, Olga DORUL,

Universitatea de Stat din Moldova

În articol se abordează conceptul și evoluția protecției europene a drepturilor omului, având la bază cele trei repere esențiale: natura și conținutul drepturilor fundamentale protejate, cadrul normativ și cadrul instituțional în domeniu. Sunt expuse noi concepte în materia impactului tehnologiilor asupra drepturilor omului în contextul dialogului regional al savanților cu reprezentanții structurilor regionale. Materialul științific conține analiza juridică a principiilor de organizare și funcționare a mecanismelor europene de protecție a drepturilor omului instituite în perioada postbelică. Constatările făcute pe marginea fenomenelor juridice analizate vor permite, în cele din urmă, înțelegerea noilor tendințe în procesul de cooperare europeană a statelor în vederea realizării plene a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Cuvinte-cheie: *Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Curtea de Justiție a Uniunii Europene, drepturi fundamentale, Dreptul european al drepturilor omului, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, Uniunea Europeană, mecanisme europene.*

QUO VADIS HUMAN RIGHTS IN EUROPE?

The article approaches the concept and evolution of the European protection of human rights starting from the three essential points: the nature and content of the protected rights, the normative framework and the institutional framework in the field. New concepts regarding the impact of technologies on human rights are presented in the context of regional dialogue between scholars and representatives of regional institutions. The scientific material contains a legal analysis of the principles of organization and operation of the European human rights protection mechanisms instituted in the post-war period. The findings made on the side of the analyzed legal phenomena will ultimately allow the understanding of the newest trends in the process of European cooperation of states in order to fully realize the fundamental human rights and freedoms.

Keywords: *European Court of Human Rights, European Human Rights Law, Court of Justice of the European Union, fundamental rights, Organization for Security and Cooperation in Europe, European Union, European mechanisms.*

Introducere

În condițiile în care s-a produs refacerea Europei după cel de-al Doilea Război Mondial, trebuie să recunoaștem în mare grabă, cei care urmau să devină arhitecții primelor mecanisme regionale de protecție a drepturilor omului, proiectate vreodată de societatea internațională, nu aveau o viziune atotcuprinzătoare a proceselor și structurilor necesare realizării idealurilor înscrise în Declarația Universală a Drepturilor Omului. Subsecvent, primele proiecte de cooperare instituționalizată a statelor din Europa în domeniul drepturilor și libertăților fundamentale, erau concepute și lansate în mod izolat, la acele timpuri nefiind pusă la bază ideea creării unui sistem regional coerent. Or, cum afirma la acest capitol Léon Bourgeois, mult timp statele erau preocupate de scop, fără să se fi preocupat de mijloace [1].

În timp, actorii europeni, remarcând succesul proiectelor realizate, s-au ambiționat să ofere cele mai înalte garanții politice și juridice în construcția unei societăți regionale în care nici o ființă umană să nu aibă sentimentul incertitudinii și insecurității atunci când va considera că i-a fost lezată demnitatea. Proiectele realizate de predecesorii noștri s-au dovedit a fi revoluționare, iar ei înșiși pot fi considerați adevărați vizionari ai acelor timpuri. La momentul de față nu mai pot fi numărate studiile scrise la tema protecției juridice a drepturilor omului în Europa. În aceste condiții ne propunem să abordăm holistic cooperarea statelor europene pe segmentul drepturilor omului. Aceasta ne va permite, spre finele studiului, să formulăm tendințele clare în domeniul investigat.

Material și metodă

În vederea redactării conținutului prezentului studiu au fost analizate lucrările monografice și articolele științifice semnate de autori unici, fie colective de autori autohtoni, străini la subiectul tendințelor în evoluția cooperării statelor în vederea asigurării protecției eficiente a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în Europa.

La fel, pentru a formula tendințele în evoluția sistemului Dreptului internațional în partea ce se referă la instrumente regionale de protecție a drepturilor omului, am analizat cadrul normativ universal și regional în vigoare la data realizării prezentului studiu.

În calitate de metode de cercetare în domeniul analizat se recomandă ca fiind oportună *metoda istorică* cu scopul de a descrie geneza, evoluția cantitativă și calitativă a mecanismelor europene de protecție a drepturilor omului. Analiza sistemică în contextul prezentei investigații ne-a permis să reliefăm locul și rolul instrumentelor europene de protecție a drepturilor omului în vederea transpunerii standardelor universale în domeniu. Metoda deductivă ne-a permis să identificăm tendințe în evoluția fenomenului cercetat, în așa mod, la finalul studiului au fost proiectate scenarii privind evoluția mecanismelor europene de protecție a drepturilor omului, dar și au fost trasate ipoteze ale viitoarelor cercetări în domeniu.

Rezultate obținute și discuții

Internaționalizarea progresivă a drepturilor omului s-a datorat multiplelor evenimente istorice care au impus societatea internațională să consacre normele în acest domeniu. Or, societatea internațională clasică nu era pregătită de aceasta. Mai multe inițiative întreprinse în anumite state, dar și la scară internațională au permis conceptualizarea acestui nou domeniu de cooperare interstatală. Cu toate acestea, sfârșitul Primului Război Mondial a permis prima avansare decisivă a dreptului internațional în domeniul numit astăzi protecția drepturilor omului. Acest rezultat se datorează totodată unei încrederi idealiste în rolul dreptului pentru asigurarea păcii mondiale și considerentelor extrem de pragmatice [2, p. 5-7].

„*La paix, c'est la durée du droit*”, spunea juristul Léon Bourgeois, Laureatul Premiului Nobel pentru Pace în anul 1920, care urma peste ani să fie numit de Al. Niess, îngerul păcii [3]. În discursul său pronunțat la cel de-al VI-lea Congres național de Pace din Reims, Bourgeois afirma că lumea nu a sesizat suficient de clar că în societatea statelor, la fel ca și în societatea indivizilor, nu există pace durabilă fără organizare juridică. Pentru a avea pacea materială mai întâi de toate este necesar să fie realizată pacea morală; și nu există pace morală decât dacă drepturile fiecărei persoane nu se simt și nu sunt cu adevărat amenințate. Pacea poate fi definită: „Durata legii”; nu există pace adevărată decât pacea sub guvernarea dreptului [1]. Vedem, deci, cum *ab inițio* sub egida organizației cu vocație de universalitate, pacea, dezideratul râvnit de omenire după cele două conflagrații mondiale, a fost condiționată de necesitatea protecției drepturilor omului. „*Il n'y aura pas de paix sur cette planète tant que les droits de l'homme seront violés en quelque partie du monde que ce soit*” (trad. „Nu va exista pace pe această planetă atâta timp cât drepturile omului sunt încălcate undeva în lume) declara, la rândul său, René Cassin, jurist renumit în domeniul drepturilor omului, unul dintre autorii textului Declarației Universale a Drepturilor Omului și Laureat al Premiului Nobel pentru Pace în anul 1968.

Apariția și evoluția instrumentelor de protecție europeană a drepturilor omului

Evoluția civilizației europene demonstrează că ideile progresiste de protecție a demnității omului, a bunăstării colectivităților umane apar preponderent în urma crizelor (revoluții, epidemii, războaie mondiale, mai nou pandemia și schimbările climatice etc.), ce afectează calitatea relațiilor sociale la scară națională, regională, fie globală. Ființa umană și asigurarea supraviețuirii acesteia într-un context ostil devine în asemenea împrejurări preocuparea esențială nu doar a actorilor statali, organismelor internaționale, ci și a doctrinarilor ce se grăbesc să ofere responsabililor de procesul de creare a normelor de drept propriile rezultate ale cercetărilor, gândirii juridice, menite să sprijine efortul de elaborare a regulilor de tratament a ființelor umane în fața provocărilor fără precedent.

Dacă urmărim atent evoluția conceptului statului în abordarea personalităților notorii din spațiul european observăm cum treptat accentul în realizarea competențelor subiectului primar al relațiilor internaționale mi-

grează dinspre monopol exclusiv asupra vieții interne spre delegarea suveranității în domeniul drepturilor omului în favoarea structurilor internaționale, create prin acordul acestor state. Schimbarea de paradigmă s-a datorat în mare parte afirmațiilor îndrăznețe ale specialiștilor calificați în domeniul dreptului public în secolul XX.

Friedrich Martens, în manualul de Drept internațional editat în anii 1904-1905, cu mult timp până la apariția primului instrument european de protecție a drepturilor omului menționa: „*Toate statele civilizate contemporane consideră că omul este persoana, cu alte cuvinte, este subiectul drepturilor inalienabile cunoscute care trebuie respectate în domeniul relațiilor lor reciproce. Prin urmare fiecare persoană indiferent de cetățenia sa găsește în prezent protecția propriei personalități și a proprietății în orice spațiu unde acționează dreptul internațional. În protecția persoanei se conține finalitatea statului și scopul relațiilor internaționale. Respectarea personalității umane este, dincolo de orice dubiu, cea trăsătură ce deosebește categoric statele contemporane de statele antice...*” [4, p. 247-248].

Anume din aceste teze s-au inspirat actorii politici ai anilor 40-50 ai secolului XX atunci când au inițiat proiecte de cooperare interstatală instituționalizată în domeniul protecției drepturilor omului. În aceste împrejurări istorice au fost conturate primele concepte, principii și instituții care mai târziu vor fi considerate, în virtutea autonomiei și particularităților lor, drept nou element al sistemului Dreptului internațional public: Dreptul european al drepturilor omului, ce poate fi definit ca un ansamblu de norme juridice și principii ce stabilesc drepturile și libertățile fundamentale ale omului, determină mecanisme europene de protecție și reglementează angajarea răspunderii pentru nerespectarea acestora.

Dreptul european al drepturilor omului nu este rezultatul unui singur mecanism monolitic [5, p. 135-136]. Spațiul jurisdicțional european se caracterizează printr-o multiplicitate de intervenienți. Jurisdicțiile naționale nu mai sunt singurele interlocutoare ale justiției [6, p. 3]. Diferitele sisteme de protecție a drepturilor omului în Europa au fost instituite, unele erau mai restrictive pentru state decât altele. În acest sens au fost elaborate numeroase texte cu scopul de a consolida garanțiile fundamentale. Însă judecătorii europeni la fel au intervenit, amplificând deseori mișcarea de protecție în pofida limitelor acțiunii lor [7, p. 10].

Rolul a cel puțin trei organizații merită a fi luat în considerație: Consiliul Europei, Uniunea Europeană, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa. Consiliul Europei este cea mai veche dintre aceste organizații, a avut cel mai important rol în promovarea drepturilor omului la nivel european. Uniunea Europeană, care rămâne să fie organul cel mai viabil și influent din punct de vedere politic a avut doar un rol indirect în protecția drepturilor omului. Totodată, aspectele tot mai importante privind drepturile omului au fost absorbite în programe de extindere rapidă a Uniunii Europene. Suplimentar, operând în calitate de organizație cu scopul de a promova pacea și securitatea în Europa, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa a întreprins mai multe inițiative valoroase în domeniul drepturilor omului care merită a fi luate în considerație [5, p. 135-136].

În cele ce urmează ne vom expune în parte asupra scopurilor creării și principalelor rezultate la capitolul protecției drepturilor omului ale celor trei actori internaționali enunțați supra.

Drepturile omului reprezintă nucleul activităților *Consiliului Europei* și influențează direct sau indirect viața a milioane de oameni de pe întreg cuprinsul Europei. În esență acest lucru se datorează Convenției privind protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale – denumită în mod curent Convenția europeană a drepturilor omului, semnată la 4 noiembrie 1950 la Roma și intrată în vigoare trei ani mai târziu, la 3 septembrie 1953. Fiind primul tratat adoptat de Comitetul de Miniștri la doar 15 luni după prima sa reuniune, Convenția reprezintă chintesența Consiliului Europei și a devenit „prima etapă pe calea garantării colective a unor drepturi enunțate în Declarația universală a drepturilor omului” [8, p. 179-183]. Negociind și semnând Convenția europeană a drepturilor omului, statele membre ale Consiliului Europei au vrut, pe de o parte să se echipeze cu o garanție colectivă contra unei reveniri a situațiilor de negare a drepturilor omului pe care le-a cunoscut Europa, pe de altă parte statele au dorit să ofere o bază de încredere și solidaritate mișcării de unificare europeană. Adoptând Convenția europeană a drepturilor omului, Organizația a pus la dispoziția Europei cel mai coerent și dezvoltat sistem internațional de protecție colectivă a drepturilor omului [8, pp. 179-182], care nu are precedent în istoria relațiilor internaționale. Specificul originalității acestui sistem rezidă în intervenția organelor cu caracter judiciar – Comisia (în trecut) și Curtea Europeană

a Drepturilor Omului – ce pot examina alegațiile de violare a Convenției atât la cererea guvernelor, cât și la cererea indivizilor sau persoanelor juridice. Semnând Convenția, membrii Consiliului Europei au acceptat nu doar să-și conformeze legislația și practica națională drepturilor garantate de Convenție, ci și să se supună controlului internațional asupra respectării acestor drepturi [9, p. 1-2].

Suplimentar sprijinirii dezvoltării progresive a sistemului Convenției Europene a Drepturilor Omului astăzi Consiliul Europei desfășoară numeroase acțiuni în vederea promovării și asigurării drepturilor omului, democrației și statului de drept. La cele mai noi inițiative referim: Inteligența artificială și Drepturile Omului, Drepturile Omului și Biomedicina, Covid-19 și Drepturile Omului, Educația Profesioniștilor în domeniul Drepturilor Omului, Cooperare interguvernamentală în domeniul Drepturilor Omului, Siguranța Jurnaliștilor, Egalitatea de Gen, Combaterea violenței împotriva femeilor, Combaterea Traficului de Persoane, Drepturile persoanelor cu dizabilități, Drepturile Migranților, Drepturile copiilor etc.

Uniunea Europeană, un alt actor regional important, dispune de propriul mecanism de asigurare a drepturilor omului.

Locul oferit drepturilor fundamentale a evoluat sensibil de la începutul construcției europene. La origine, drepturile fundamentale nu erau în centrul preocupărilor redactorilor tratatului de la Roma în special din motivul abordării sectoriale și funcționaliste ce caracteriza acest tratat. În absența dispozițiilor specifice privind drepturile fundamentale în tratate anume Curții de Justiție i-a revenit rolul progresiv de elaborare a unui sistem efectiv de garantare a drepturilor fundamentale [10, p.65-66]. Curtea de la Luxembourg a avut multiple ocazii să afirme că drepturile și libertățile fundamentale ale omului, cât și respectarea și asigurarea lor constituie parte integrantă a ordinii juridice comunitare. Astfel, Curtea a constatat că respectarea drepturilor omului face parte integrantă din principiile generale de drept protejate de Curte, protecția acestor drepturi este inspirată din tradițiile constituționale comune statelor membre și trebuie asigurată în cadrul structurii și obiectivelor comunității [11].

Mecanismul *Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa* (OSCE) își are originea în prevederile Actului Final de la Helsinki [12], ce ne oferă o primă reglementare extinsă a conținutului principiului respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale, inclusiv a libertății de gândire, conștiință, religie sau de convingere. În temeiul acestui principiu, statele participante, *inter alia*, recunosc importanța universală a drepturilor omului și libertăților fundamentale, a căror respectare este un factor esențial al păcii, justiției și bunăstării necesare pentru a asigura dezvoltarea relațiilor amicale și a cooperării între ele, ca și între toate statele.

Statele membre ale OSCE au recunoscut că drepturile omului sunt drepturi din naștere ale tuturor ființelor umane, sunt inalienabile și sunt garantate prin lege. Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului monitorizează respectarea de către guverne a angajamentelor legate de dimensiunea umană. Biroul oferă statelor consiliere și asistență și sprijină indivizii și societatea civilă cu formare și educație specifice. Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului acoperă un spectru larg de aspecte, de la libertățile fundamentale de religie sau credință, de circulație, de întrunire și de asociere, până la raportarea privind aplicarea pedepsei cu moartea, monitorizarea proceselor și prevenirea torturii și a altor forme de rele tratamente [13].

OSCE a stabilit o serie de instrumente pentru a monitoriza implementarea angajamentelor asumate de statele participante în domeniul drepturilor omului și al democrației (dimensiunea umană). Unul dintre aceste instrumente, așa-numitul Mecanism al dimensiunii umane, poate fi invocat *ad hoc* de către orice stat participant individual sau grup de state. Este compus din două instrumente: Mecanismul Viena (1989) și Mecanismul Moscova (1991), acesta din urmă constituind parțial o elaborare ulterioară a Mecanismului Viena. Mecanismul Viena permite statelor participante, printr-un set stabilit de proceduri, să ridice întrebări legate de situația dimensiunii umane în alte state OSCE. Mecanismul Moscova se bazează pe aceasta și oferă posibilitatea suplimentară statelor participante de a stabili misiuni ad-hoc de experți independenți pentru a ajuta la rezolvarea unei probleme specifice de dimensiune umană - fie pe propriul lor teritoriu, fie în alte state participante OSCE [14]. Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului este desemnat să ofere sprijin pentru punerea în aplicare a Mecanismului Moscova și menține o listă de experți numiți de unele dintre statele participante care sunt disponibile pentru a efectua astfel de investigații. Până la 29 februarie 2024 Mecanismul Moscova a fost utilizat de cincisprezece ori.

Natura și conținutul drepturilor fundamentale în sistemul european de protecție

Apariția protecției drepturilor omului pe scena internațională este rezultatul unei lungi istorii în care s-au călit și s-au afirmat conceptele esențiale ale filosofiei drepturilor omului. Universalitatea drepturilor omului rămâne să fie o construcție fragilă ce trebuie consolidată prin reflecții largi și deschise [9, p. 3]. În această ordine de idei sunt notabile eforturile realizate de organizațiile interguvernamentale europene în vederea transpunerii la scară regională a standardelor elaborate sub egida sistemului Organizației Națiunilor Unite de protecție a drepturilor omului.

În cele ce urmează ne propunem să reliefăm tendințele în evoluția conținutului cooperării regionale a statelor din Europa cu referire la natura drepturilor protejate. O primă generalizare la subiect poate fi dedusă din faptul că mecanismele de protecție a drepturilor omului create sub egida Consiliului Europei, Uniunii Europene, Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa sunt orientate spre protecția celor trei generații ale drepturilor omului, totodată, fiind conceptualizate și realizate inițiative speciale de protecție a anumitor categorii vulnerabile: copii, femei, migranți, persoane cu dizabilități etc.

În special, sub egida Consiliului Europei, prin semnarea, ulterior ratificarea Convenției europene a drepturilor omului statele s-au angajat să asigure tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția lor o serie de drepturi și libertăți civile și politice definite în Convenție. Protocoalele adiționale au extins lista inițială a drepturilor, iar jurisprudența Curții Europene și a Comisiei Europene a Drepturilor Omului a consolidat și dezvoltat aceste drepturi, demonstrând astfel natura dinamică și evolutivă a sistemului [8, p. 183].

Protecția drepturilor fundamentale a drepturilor omului sub egida Uniunii Europene comportă, la rândul său, o serie de particularități. Inițial, nici Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene nici Tratatul de instituire a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului sau Tratatul de instituire a Comunității Europene a Energiei Atomice nu conțineau vreo referire specifică la drepturile fundamentale, cu excepția mențiunii „apărarea păcii și a libertății” care figurează în ultimul considerent al preambulului [15]. Această omisiune a fost înlăturată cu ocazia semnării de către statele membre ale Uniunii Europene a Cartei Drepturilor Fundamentale la 7 decembrie 2000. Spre deosebire de Convenția europeană a drepturilor omului, care a fost inițial concepută să garanteze în esență drepturile generației I (drepturi civile și politice), Carta Drepturilor Fundamentale instituie un sistem de protecție mult mai evoluat ca conținut și mecanisme, incluzând suplimentar o gamă extinsă de drepturi individuale (economice, sociale și culturale), dar și drepturi colective (ex. inițiativa cetățenească europeană). La fel, în Cartă pot fi identificate o serie de drepturi și libertăți ce rezultă din cetățenia Uniunii Europene, cum sunt dreptul la libera circulație și ședere pe teritoriul statelor membre; dreptul de a alege și de a fi ales în Parlamentul European; dreptul de protecție diplomatică din partea oricărui stat membru al Uniunii Europene; dreptul de a se adresa Parlamentului European, Ombudsmanului etc.

Un alt moment pe care dorim să-l evidențiem în contextul prezentului studiu ține de evoluția naturii drepturilor fundamentale protejate de state de la asigurarea, în esență, a integrității și bunăstării fizice spre protecția juridică a intimității persoanelor (*forum internum*). Trebuie să recunoaștem că astăzi, în lumina noilor invenții tehnologice și aplicații științifice oamenii de știință, statele, manifestă un interes sporit pentru protecția forumului intern al ființei umane care nu mai poate fi încadrat exclusiv în conceptele clasice de libertate de gândire și libertate de conștiință.

Încă de la începuturile omenirii, inovația tehnologică a fost un catalizator major al transformării sociale și culturale. Strămoșii noștri și-au modificat în mod constant mediul înconjurător prin dezvoltarea unor artefacte a căror complexitate a crescut treptat prin evoluția culturală. Homo sapiens (literal „omul înțelept”) este în mod fundamental un homo technologicus (adică „omul utilizatorul tehnologiei”). Aceste tehnologii din ce în ce mai complexe au evoluat împreună cu oamenii și societățile umane. În unele cazuri, transformările socio-tehnologice majore cum au fost inventarea agriculturii, scrisului și medicinei moderne au exercitat un impact profund asupra vieții umane și asupra însuși sensului de a fi uman. De-a lungul acestui proces de evoluție tehnologică, societățile umane au introdus sisteme de norme, fie că este vorba de obiceiuri acceptate social, recomandări impuse de biserică sau legi obligatorii impuse de stat [17].

La 9 noiembrie 2021 Consiliul Europei împreună cu Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică au organizat Masa Rotundă cu genericul „*Neurotechnologies and human rights framework: Do we*

need new rights now?” [16]. Participanții la eveniment, specialiști în domeniul științelor medicale, neuroeticii, științelor tehnologice și în domeniul drepturilor omului, au polemizat la subiectul adaptării cadrului normativ existent, fie elaborării unui nou cadru normativ în domeniul drepturilor omului în contextul neurotehnologiilor.

În cadrul discuțiilor participanții au subliniat că la această etapă este dificilă previziunea consecințelor dezvoltării neurotehnologiilor și inteligenței artificiale pentru ființa umană, demnitatea și drepturile omului. Totodată, domeniul necesită intervenția urgentă a specialiștilor în domeniul eticii, științelor medicale, științelor juridice în vederea conceptualizării a celor ce urmează să devină „neurodrepturi” și anume: dreptul la viață mintală privată, autonomia liberului arbitru, integritatea mintală etc.

Un alt indicator al schimbării prudente de atitudine a statelor față de drepturile omului, de această dată schimbare în sensul restrângerii acestora, ține de amenințările la adresa securității naționale sau regionale. În acest context, în lupta împotriva flagelului terorismului, împotriva traficului de ființe umane [18], traficului de droguri [19], criminalității cibernetice, iscate din dezvoltările tehnologiei informației și a sistemelor informaționale [20] etc. atât statele aparte, cât și colectivitățile de state au recurs la limitări justificate ale drepturilor omului. În vederea demonstrării acestei teze poate fi invocată cea mai recentă jurisprudență a Curții Europene a Drepturilor Omului. Într-o serie de cauze care i-au fost deferite, desemnate generic „Simboluri și ținute religioase” [21], Înalta Curte a respins alegațiile reclamanților de nerespectare de către autorități a libertății lor religioase exprimată prin interdicția de a purta simboluri și ținute religioase în public. În acest sens, pe aceste cauze Curtea a reținut argumentele statelor vizate și anume justificarea imixtiunii în exercitarea de către persoanele fizice a libertății religioase în calitate de măsuri necesare pentru siguranța publică, protecția ordinii.

Nu putem neglija, însă, riscurile ce survin la adresa universalității drepturilor omului în urma noului *modus operandi* al statelor. Uneori abuzul anumitor actori statali este camuflat prin limitarea rezonabilă a drepturilor omului. Mai mult, statele sunt tentate să interpreteze *mala fides* conținutul principiului subsidiarității, „potrivit căruia statele rămân competente în aplicarea procedurilor de apărare a drepturilor omului, ele fiind primele care trebuie să pună în aplicare mecanismele specifice de protecție, iar instituțiile internaționale sunt complementare și subsidiare celor naționale, ele intervenind doar când sunt sesizate și după epuizarea căilor naționale de soluționare” [22].

Identificarea echilibrului dintre interesul public și cel privat devine un exercițiu dificil pentru autorități. Anume aici observăm rolul crucial ce revine organismelor supranaționale, care excelează în realizarea misiunii de monitorizare, a controlului jurisdicțional asupra modului în care statele, în noile împrejurări, își îndeplinesc obligațiile pozitive și cele negative asumate odată cu ratificarea instrumentelor de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Cu titlu de exemplificare, în cauza *Kadi și Al Barakaat International Foundation/Consiliul și Comisia examinată de Marea Cameră a Curții de Justiție a Uniunii Europene* [23] de către reclamanți au fost invocate, subsecvent au fost analizate de Curte, măsurile restrictive împotriva talibanilor, decise de Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite, transpuse în regulamentele Uniunii Europene prin care au fost interzise zborurile, au fost înghețate fonduri și alte resurse financiare aparținând talibanilor din Afganistan. În speță reclamantul, Dl Kadi, al cărui nume figura în lista persoanelor față de care urmau să fie aplicate măsurile restrictive, pretinde că i-au fost încălcate dreptul de a fi ascultat, dreptul la respectarea proprietății și principiul proporționalității, dreptul la un control jurisdicțional efectiv. Examinând argumentele aduse de părți, Curtea a reiterat că respectarea drepturilor omului constituie o condiție a legalității actelor comunitare și că nu pot fi admise în Comunitate măsuri incompatibile cu respectarea acestora (par. 284). Prin urmare, obligațiile impuse printr-un acord internațional nu pot avea ca efect să aducă atingere principiilor constituționale ale Tratatului CE, printre care figurează principiul potrivit căruia toate actele comunitare trebuie să respecte drepturile fundamentale, această respectare reprezentând o condiție a legalității lor pe care Curtea are sarcina de a o controla în cadrul sistemului complet de căi de atac stabilit prin acest tratat. În continuare, Curtea a stabilit că instanțele comunitare trebuie, în conformitate cu competențele cu care sunt investite în temeiul Tratatului CE, să asigure un control, în principiu complet, al legalității tuturor actelor comunitare din perspectiva drepturilor fundamentale, care fac parte integrantă din principiile generale ale dreptului comunitar, inclusiv a actelor comunitare care,

precum regulamentul în litigiu, vizează punerea în aplicare a unor rezoluții adoptate de Consiliul de Securitate în temeiul capitolului VII din Carta Națiunilor Unite (par. 326). În cele din urmă, prin hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene a fost anulat Regulamentul nr. 881/2002 al Consiliului din 27 mai 2002 de instituire a unor măsuri restrictive specifice împotriva anumitor persoane și entități care au legătură cu Osama ben Laden, cu rețeaua Al-Qaida și cu talibanii și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 467/2001 al Consiliului de interdicere a exportului anumitor mărfuri și servicii către Afganistan, de întărire a interdicției de zbor și de extindere a înghețării fondurilor și a altor resurse financiare în ceea ce îi privește pe talibanii din Afganistan, în măsura în care acesta îl privește pe domnul Kadi și Al Barakaat International Foundation.

Coeziunea instanțelor jurisdicționale europene în procesul de consolidare a ordinii publice europene centrate pe respectarea drepturilor omului

Un aspect important în asigurarea drepturilor omului în spațiul Uniunii Europene ține de aderarea Uniunii la Convenția europeană a drepturilor omului. Ideea nu este nouă, ea fost invocată pentru prima dată de Comisia Europeană în anul 1979 și repetat în anul 1990 [10, p. 73].

Prin avizul NR. 2/94 al Curții de Justiție a Comunităților europene din 28 martie 1996 „Aderarea Comunității la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale” [15] fiind invitată să se expună asupra aderării Comunității la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Curtea a constatat că deși respectarea drepturilor omului reprezintă o condiție a legalității actelor comunitare, trebuie totuși să se constate că aderarea la convenție ar determina o schimbare substanțială a regimului comunitar actual al protecției drepturilor omului, în măsura în care ar implica includerea Comunității într-un sistem instituțional internațional distinct, precum și integrarea tuturor dispozițiilor convenției în ordinea juridică comunitară. Astfel, în temeiul avizului din 28.03.1996 Curtea a constatat că în starea actuală a dreptului comunitar, Comunitatea nu are competența de a adera la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Ulterior, sub egida Consiliului Europei, la 13 mai 2004, a fost adoptat Protocolul nr. 14 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale de amendare a sistemului de control al convenției [24], care a modificat articolul 59 paragraful 2 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului incluzând următorul conținut: „*Uniunea Europeană poate adera la această Convenție.*”

Atunci când prin Tratatul de la Lisabona Uniunea Europeană, în calitate de subiect de drept internațional înzestrat cu personalitate juridică distinctă de personalitatea juridică a statelor fondatoare, și-a propus să adere la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, *cu necesitatea conservării caracteristicilor specifice ale Uniunii și ale dreptului Uniunii* [25], actorii politici și cei juridici din spațiul Consiliului Europei și din cel al Uniunii Europene s-au arătat a fi mulțumiți de perspectiva asigurării unei sinergii între sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului și sistemul Uniunii Europene în domeniul protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Cu toate acestea, din momentul în care Tratatul de la Lisabona a făcut trimitere directă la drepturile, libertățile și principiile enunțate în Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene [26] consfințindu-i implicit valoarea juridică în calitate de drept primar atât doctrinarii, cât și practicienii au identificat riscul suprapunerii competențelor și efectelor actelor adoptate de instanțele jurisdicționale europene având atribuții în domeniul drepturilor omului.

La 4 iulie 2013 Curtea de Justiție a Uniunii Europene a fost sesizată cu o nouă cerere de aviz de către Comisia Europeană cu următorul cuprins: „*Este compatibil cu tratatele proiectul de acord privind aderarea Uniunii Europene la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale?*”. Prin avizul din 18 decembrie 2014 [27] Curtea a stabilit că Acordul preconizat privind aderarea Uniunii Europene la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale nu este compatibil cu articolul 6 alineatul (2) TUE și nici cu Protocolul nr. 8 cu privire la articolul 6 alineatul (2) din Tratatul privind Uniunea Europeană referitor la aderarea Uniunii la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

În anii ce au urmat intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona au fost organizate multiple întruniri de diferit nivel între reprezentanții Înalțelor Curți de la Strasbourg și Luxembourg, dar și a reprezentanților mediului academic, a actorilor politici, reprezentanți ai Consiliului Europei și ai Uniunii Europene. În

esență, dificultățile insurmontabile în procesul de aderare a Uniunii Europene au evoluat de la procedura de desemnare a judecătorului din partea Comunității la Curtea Europeană a Drepturilor Omului; aspectele problematice ale asigurării competenței jurisdicționale exclusive a Curții de Justiție a Uniunii Europene și autonomiei ordinii juridice comunitare; stabilirea absenței efectului direct al hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului la argumente ce țin de eventuala atingere prin actul de aderare caracteristicilor specifice ale Dreptului Uniunii Europene și autonomiei acestuia; afectarea ordinii competențelor stabilite și autonomiei sistemului jurisdicțional al Uniunii Europene; mecanismul copârâtului; procedura implicării prealabile a Curții și caracteristicile specifice ale dreptului Uniunii referitoare la controlul jurisdicțional în materie de PESC.

Deși la moment aderarea Uniunii Europene la Convenția pentru Apărarea Drepturilor și a Libertăților Fundamentale propriu-zis nu s-a produs, deja în practică poate fi dedusă coeziunea celor două sisteme jurisdicționale europene.

Astfel, în constatările pe marginea cauzelor care îi sunt deferite, Curtea Europeană a Drepturilor Omului reiterează, ori de câte ori circumstanțele cauzelor examinate o impun, despre rolul și eficiența Convenției Europene a Drepturilor Omului în calitate de instrument constituțional de ordine publică europeană [28]. La rândul său, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a contribuit în mod considerabil la îmbunătățirea standardelor europene de protecție a drepturilor omului. În această privință, Curtea se inspiră din tradițiile constituționale comune statelor membre și din instrumentele internaționale de protecție a drepturilor omului, în principal Convenția Europeană a Drepturilor Omului, la care statele membre au cooperat sau au aderat [29].

Începând cu anul 1958, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a adoptat o serie de hotărâri în care a propus propria abordare a dreptului Uniunii Europene. Până la momentul de față Curtea de la Strasbourg în trasarea punctelor esențiale și a principiilor jurisprudențiale s-a expus asupra domeniilor: răspunderea statelor membre ale Uniunii Europene, condițiile de admisibilitate, protecția echivalentă, recunoașterea reciprocă, mandatul de arest european, răpirea internațională de copii, întrebări preliminare, erori judiciare etc.

În opinia noastră, în vederea demonstrării celei mai reușite apropieri între două jurisdicții europene, este oportună examinarea constatărilor Curții Europene a Drepturilor Omului pe marginea *cauzei Matthews vs. Regatul Unit* [30], având la bază alegerile reclamantului de nerespectare de către Regatul Unit al dreptului său la alegeri libere prin refuzul de a fi înregistrat în listele electorale din partea Gibraltarului în contextul alegerilor în Parlamentul European. În această cauză, pentru a determina în ce măsură Regatul Unit îi revine obligația de a „recunoaște” drepturile consacrate de articolul 3 din Protocolul nr. 1 în raport cu alegerile pentru Parlamentul European în Gibraltar, Curtea a reamintit că Convenția urmărește să garanteze drepturi nu doar teoretice sau iluzorii, ci concrete și efective. Nu se contestă că textele rezultate din procesul legislativ comunitar afectează populația din Gibraltar în aceeași măsură ca și cele care emană exclusiv din Camera Adunării Locale. Din acest punct de vedere, nu există nicio diferență între legislația europeană și cea internă și niciun motiv de a considera că Regatul Unit nu este obligat să „recunoască” drepturile consacrate de articolul 3 din Protocolul nr. 1 în raport cu legislația europeană, în aceeași măsură în care acestea trebuie să fie „recunoscute” în raport cu legislația pur internă. În special, argumentul conform căruia Regatul Unit nu are într-adevăr control asupra situației incriminate nu schimbă nimic în acest sens, întrucât responsabilitatea acestui stat rezultă din faptul că, ulterior momentului în care articolul 3 din Protocolul nr. 1 a devenit aplicabil în Gibraltar, Regatul Unit a asumat, prin intermediul instrumentului internațional, Tratatul de la Maastricht, obligații care au avut efectul de a modifica situația sa în ceea ce privește Decizia Consiliului și Actul din 1976. Curtea observă că, la momentul aderării sale la Tratatul CE, Regatul Unit a ales, aplicând articolul 227 § 4 din tratatul menționat, să permită unor părți substanțiale ale legislației comunitare să își producă efectele în Gibraltar. În consecință, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a concluzionat că în conformitate cu articolul 1 din Convenție, Regatul Unit trebuie să recunoască Gibraltarului drepturile consacrate de articolul 3 din Protocolul nr. 1, fie că este vorba de alegeri interne, fie de alegeri europene.

Un alt exemplu ce demonstrează sinergia celor două jurisdicții europene, ce a permis conturarea principiilor generale de care se conduc ambele instanțe la pronunțarea hotărârilor în materia drepturilor omului sunt cauzele „Dublin”.

„Sistemul de la Dublin” are scopul de a determina cărui stat membru al Uniunii Europene (UE) îi revine datoria de a examina o cerere de azil prezentată pe teritoriul unuia dintre statele membre de un resortisant al unei țări terțe. Regulamentul Dublin stabilește principiul conform căruia un singur stat membru este responsabil de examinarea unei cereri de azil. Obiectivul este de a se evita ca solicitanții de azil să fie trimiși dintr-o țară în alta, dar și de a se evita folosirea abuzivă a acestui sistem prin introducerea mai multor cereri de azil de către o singură persoană. Statul membru desemnat responsabil de cererea de azil trebuie să preia solicitantul și să-i prelucreze cererea. Dacă un stat membru căruia i-a fost adresată o cerere de azil consideră că un alt stat membru din UE este responsabil, acesta îi poate solicita să preia cererea. În cazul în care statul membru solicitat acceptă preluarea sau reprimirea persoanei în cauză, solicitantului de azil îi este comunicată o decizie motivată prin care i se aduce la cunoștință că respectiva cerere este declarată inadmisibilă în statul membru în care a fost introdusă și că există obligația transferării solicitantului de azil către statul responsabil [31]. Merită a fi menționată, în acest context, *cauza M.S.S. împotriva Belgiei și Greciei* [32] unde Curtea a statuat că protecția drepturilor fundamentale prevăzută de dreptul comunitar este echivalentă cu cea prevăzută de sistemul Convenției. Pentru a ajunge la această concluzie, a acordat o importanță deosebită rolului și funcțiilor Curții Europene de Justiție – azi Curtea de Justiție a Uniunii Europene – în materie, considerând că efectivitatea garanțiilor substanțiale ale drepturilor fundamentale depinde în practică de mecanismele de control puse la dispoziție pentru a asigura respectarea acestora (par. 338).

Concluzii

Odioasele urmări ale celor două războaie mondiale au marcat puternic gândirea juridică a lumii post-belice. Juriștii din spațiul european, până ieri teatru de război, inspirându-se din teoria contractului social, extrapolând-o la scară supranațională, au generat idei și proiecte fezabile, iar astăzi, privind retrospectiv evenimentele istorice, putem afirma cu maximă precizie data apariției noului element al sistemului dreptului ce reglementează relațiile internaționale în materia drepturilor omului - Dreptul european al drepturilor omului.

Într-o nouă Europă, marcată de necesitatea imperioasă de consolidare a principiilor esențiale ale democrației, pluralismului, statului de drept și respectării drepturilor omului doctrinarii capătă voce și împreună cu decidenții politici contribuie substanțial la evoluția calitativă a reglementărilor în domeniul drepturilor omului. Progresul a fost atins prin realizarea mai multor proiecte, uneori extrem de asemănătoare ca obiective urmărite, iar pentru atingerea acestora fiind întreprinse acțiuni simultane de către structurile europene în domeniul drepturilor omului, aceasta demonstrând o sinergie - condiție *sine qua non* a unui sistem regional eficient de protecție a drepturilor omului.

Sistemul european de protecție a drepturilor omului se prezintă astăzi ca un ansamblu de elemente, care luate aparte demonstrează autonomie (fiind instituite în temeiul tratatelor internaționale) și eficiență, sunt congruente cu sistemul universal de protecție a drepturilor omului, urmărind fidel abordarea drepturilor garantate, organizarea și funcționarea instrumentelor de protecție sub egida Organizației Națiunilor Unite, deseori instituind garanții suplimentare în sensul sporirii eficienței acestora.

Nu poate fi neglijată tendința de apropiere, în abordarea drepturilor omului, observată în jurisprudența generată de forurile jurisdicționale de la Strasbourg și cel de la Luxembourg. Inițiativele întreprinse începând cu anul 2009 urmăresc edificarea unei construcții juridice europene armonioase, bazată de cooperarea orizontală, centrată pe protecția eficientă a drepturilor și libertăților fundamentale.

În urma realizării unei sinergii în spațiul jurisdicțional european, evitându-se conflictul pozitiv de competență, vor beneficia absolut toți membrii unei societăți democratice și, în primul rând justițiabili, având convingerea că remediile prin care își pot exprima dezacordul cu procesele interne sunt accesibile și efective.

În lumina celor constatate în prezentul studiu deducem o evoluție a naturii și categoriilor drepturilor și libertăților protejate urmare a progresului tehnologiilor și noilor aplicații ale biologiei și medicinei. În noile împrejurări, se conturează premisele apariției unei noi generații (IV) a drepturilor omului.

Rezumând cele menționate *supra* putem afirma că sistemul european de protecție a drepturilor omului în esență este un sistem flexibil cu o structură multinivelară ce permite conturarea unei noi identități europene,

caracterizată prin imposibilitatea contestării drepturilor și libertăților fundamentale, și existența celor mai înalte garanții de respectare și impunere spre respectare de către actorii publici și privați ai societății europene contemporane, și prin aceasta se prezintă, la etapa contemporană, ca un model demn de a fi urmat de către actorii statali aparținând altor regiuni ale lumii.

Referințe:

1. BOURGEOIS, L., *Pour la Société des Nations*, G. Crès (Paris), J. M. Dent & sons (Londres), E. P. Dutton (New York), 1913. 1 vol. (XIV-266 p.) Disponibil: <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb372822351> [Accesat: 15.06.2024]
2. WACHSMANN, P. *Les droits de l'homme. 4e édition. Dalloz Collection Connaissance du droit 01/01/2002*, vol. I, 180 p.
3. NIESS, A. *Léon Bourgeois (1851-1925), juriste et ange de la Paix, Parlement[s]*. In: *Revue d'histoire politique*, 2009/1 (n° 11), p. 135-148. DOI: 10.3917/parl.011.0135. Disponibil: <https://www.cairn.info/revue-parlements1-2009-1-page-135.htm> [Accesat: 25.06.2024]
4. МАРТЕНС, Ф. Ф., *Современное международное право цивилизованных народов*. В 2-х томах. Том 1/ Под редакцией и с биографическим очерком В. А. Томсинова. Москва: Зерцало-М, 2016.
5. REHMAN, J. *International Human Rights Law*. Pearson Education Limited, 2003.
6. SAURON, J.-L. REGUER-PETIT, L. *Procédures devant les juridictions de l'Union Européenne et devant la CEDH*, 4e édition, Gualino éditeur, Lextenso éditions, 2016, 380 p.
7. RENUCCI, J.-F. *Droit européen des droits de l'homme*. L.G.D.J., 2 edition. Paris, 2001, 688 p.
8. ECOBESCU, N., FILIP, A., HAGIOPOL, M., NIȚELEA, M., ECOBESCU, S. *Manualul Consiliului Europei*, București, 1999.
9. OREJA, M. Discours, *Universalité des droits de l'homme dans un monde pluraliste*. Colloque organisé par le Conseil de L'Europe en collaboration avec l'Institut international des droits de l'Homme, Strasbourg, 17-19 avril 1989. Editions N. P. Engel, 1990.
10. BRIÈRE, C., DONY M. *Droit de l'Union européenne*, Editions de l'Université de Bruxelles, 8e édition, 2022, 922 p. ISBN 978-2-8004-1776-9.
11. *Hotărârea Curții Europene de Justiție în cauza Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. 17 December 1970. ECLI identifier: ECLI:EU:C:1970:114 par. 14*. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A61970CJ0011> [Accesat: 25.06.2024]
12. *Declarația privind principiile care guvernează relațiile reciproce dintre statele participante adoptată la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa din 1 august 1975*, publicat: 30-12-1998. În: *Tratate Internationale* Nr. 01 art. 146.
13. *Office for Democratic Institutions and Human Rights, Human rights and fundamental freedoms*. Disponibil: <https://www.osce.org/odihr/human-rights> [Accesat: 25.07.2024]
14. *Human dimension mechanisms*. Disponibil: <https://www.osce.org/odihr/human-dimension-mechanisms> [Accesat: 25.06.2024]
15. *Avizul NR. 2/94 al Curții de Justiție a Uniunii Europene din 28 martie 1996 „Aderarea Comunității la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale”*. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:61994CV0002>. [Accesat: 04.08.2024]
16. *Neurotechnologies and Human Rights Framework: Do We Need New Rights? Round Table*. Disponibil: <https://www.coe.int/en/web/bioethics/round-table-on-the-human-rights-issues-raised-by-the-applications-of-neurotechnologies> [Accesat: 25.06.2024]
17. IENCA, M., *Common human rights challenges raised by different applications of neurotechnologies in the biomedical field*. Report commissioned by the Committee on Bioethics of the Council of Europe. Council of Europe, october 2021. Disponibil: <https://rm.coe.int/report-final-en/1680a429f3> [Accesat: 25.06.2024]
18. NASTAS, A. *Specifics of Human Trafficking Crime Investigation*. ADJURIS – International Academic Publisher, Bucharest, Paris 2023, 104 p. ISBN 13:978-606-95862-4-2.
19. NASTAS, A., *Infrațiunile privind traficul ilicit de droguri*. Monografie. PRO Universitaria. București, 2022, 156 p.

20. CERNOMOREȚ, S., NASTAS, A., *Comparative Analysis of Cybercrime in the Criminal Law System*. AD-JURIS, International Academic Publisher Editing format, Bucharest, Paris 2023. ISBN 978-606-95862-1-1.
21. *Fiche thématique – Signes et vêtements religieux*, mai 2024. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Religious_Symbols_FRA
22. SCĂUNAȘ, S. *Dreptul internațional al drepturilor omului*. Editura ALL BECK. București, 2003, 222 p., p. 10.
23. *Cauza Yassin Abdullah Kadi și Al Barakaat International Foundation împotriva Consiliului Uniunii Europene și Comisia Comunităților Europene, C-402/05 P. Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene (Marea Cameră) din data de 3 septembrie 2008*.
24. *Protocole n° 14 à la Convention de sauvegarde des Droits de l’Homme et des Libertés fondamentales, amendant le système de contrôle de la Convention (STCE n° 194)*, Strasbourg adoptat la 13 mai 2004 și intrat în vigoare la 1 iunie 2010. Disponibil: <https://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=194> [Accesat: 25.07.2024]
25. *Protocolul (nr. 8) cu privire la articolul 6 alineatul (2) din Tratatul privind Uniunea Europeană referitor la aderarea Uniunii la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (art.1), Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 26.10.2012, C 326/1*. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FPRO%2F08> [Accesat: 5.08.2024]
26. *Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, proclamată la 7.12.2000 (2010/C 83/02)*. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 83/389 din 30.03.2010*
27. *Avizul NR. 2/13 al Curții de Justiție a Uniunii Europene din 18 decembrie 2014*. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=160882&doclang=RO> [Accesat: 25.06.2024]
28. *Cauza Loizidou vs. Turcia (Excepții preliminare) Hotărâre Marea Cameră 23/03/1995, par. 75*. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62474> [Accesat: 25.06.2024]
29. *Curtea de Justiție a Uniunii Europene. Prezentare*. Disponibil: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7024/ro/ [Accesat: 25.06.2024]
30. *Cauza Matthews vs. Regatul Unit. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 18 februarie 1999, par. 34*. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-63460> [Accesat: 25.06.2024]
31. *Fișă tematică – Cauzele de la ”Dublin” Ianuarie 2022*. Disponibil: https://prd-echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Dublin_ROM [Accesat: 25.06.2024]
32. *Cauza M.S.S. vs. Belgia și Grecia. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului, Marea Cameră din 21 ianuarie 2011*. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-114878> [Accesat: 25.06.2024]

Notă: Studiu realizat în cadrul Proiectului ”Uniunea Europeană – spațiul de justiție, securitate și libertate” EUJU-SEF-101081375-ERASMUS-JMO-2022-CHAIR

Date despre autori:

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0001-5150-3570

E-mail: balanoleg9@gmail.com

Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0001-8613-4066

E-mail: dorulolga@yahoo.com

Prezentat la 13.09.2024